

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТКУ ЕТНОГРАФІЧНОГО МУЗЕЙНИЦТВА НА ПІВДНІ УКРАЇНИ В ХІХ — НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Тетяна ВЕЛИЧКО

Ще в давні часи людство виробило різні форми передачі соціального досвіду. Однією з форм збирання, інтерпретації та зберігання культурного досвіду стали музейні установи. Музеї етнографічного профілю не тільки зберігають і експонують предмети етнокультурної спадщини, а й відображають складові етнічної ідентичності, сприяють етнокультурній свідомості суспільства.

Особливе місце в етнографічній музейній мережі України посідають музеї Півдня, важливою рисою яких стала спеціалізація на збиранні, зберіганні й пропагуванні традиційно-побутової культури різноманітних етнічних груп України.

Основні тенденції розвитку етнографічної музейної справи вищезазначеного періоду в Російській імперії, до складу якої входили також південноукраїнські землі, відбиті в статті А. Разгона¹. У фундаментальному дослідженні Г. Скрипник «Етнографічні музеї України. Становлення і розвиток» розглянуто проблематику етнографічного музейництва всіх регіонів України, зокрема Півдня². Окремі роботи присвячені етнографічним музеям Кримського півострова, серед них — дисертація Л. Григор'євої «Історія вивчення етнічних культур і розвиток музейної етнографії Криму (40-і рр. ХІХ — поч. ХХІ ст.)»³.

У працях з біобібліографістики кримського науковця А. Непомнящого також порушено питання історії етнографічного дослідження населення Кримського півострова в ХІХ — на початку ХХ ст., зокрема становлення музеїв зазначеного періоду⁴. Очевидно, що названими роботами тематика музейної етнографії Півдня України не вичерпується, а визначення особливостей етнографічного музейного будівництва в регіоні ще тривалий час потребуватимуть пильної уваги дослідників.

Перші музеї, що виникли на початку ХХ ст. на Півдні України, були археологічного профілю: в Миколаєві (1806), Феодосії (1811), Одесі (1825), Керчі (1826). Їх заснування було пов'язане з відкриттям унікальних античних пам'яток у Північному Причорномор'ї та необхідністю охорони та збереження археологічних знахідок.

Як зазначають російські й українські дослідники історії етнографічного музейництва, етнографічні музеї є складовою етнологічної науки⁵. Різноманітні джерела свідчать про зростання інтересу до народознавчих досліджень на Півдні у 30–60-х рр. ХІХ ст. Упродовж ХІХ ст. економічним, адміністративним, науковим і культурним центром Новоросійської губернії (до 1889 р.) була Одеса. Саме в Одесі виникають перші на Півдні України наукові товариства: у 1828 р. — Товариство сільського господарства Південної Росії (далі — ТСПР), у 1839 р. — Одеське товариство історії і старожитностей (далі — ОТИС), з діяльністю яких пов'язано становлення пам'яткоохоронних і деякою мірою народознавчих студій.

Хоч основною метою ТСПР було сприяння розвитку сільського господарства регіону, проте його члени приділяли значну увагу вивченню досвіду господарювання багатонаціонального населення краю. З 1836 р. розпочався збір статистичних даних з різних галузей сільського господарства за визначеною програмою⁶. Публікації про методи господарювання різних етнічних груп регіону (кримських татар, циган, менонітів), надруковані на сторінках періодичних видань товариства, містили цінний етнографічний матеріал⁷.

Першою музейною збіркою, що також мала етнографічне значення, стало зібрання Музею сільськогосподарських знарядь ТСПР (1832–1866 рр.). Музей виник як публічна

установа, що мала на меті не тільки зберігання, а й поширення вдосконалених знарядь виробництва серед населення. Протягом перших десяти років у музеї зберігалася «повна колекція знарядь для обробки ґрунту»⁸. Але в 1866 р. більшість експонатів було передано Новоросійському університету. Існування музеїв у той час залежало від діяльності окремих осіб, і музеї, особливо в провінції, ще не стали самостійним явищем.

Особливе місце в розвитку науки Новоросійського краю належить найстаршому й найавторитетнішому Одеському товариству історії і старожитностей, що протягом тривалого часу визначало напрями наукового дослідження південного краю. З моменту утворення воно проводило дослідницьку роботу в кількох галузях: археологічній, охороні пам'яток, археографічній за домінування першої. Етнографічні дослідження не відокремлювали в самостійний напрям діяльності товариства, але інтерес до різноманіття побутової культури населення регіону простежується упродовж усього часу роботи ОТІС. По-перше, під охороною пам'яток розуміли не тільки матеріальні об'єкти, залишки минулих епох, а й пам'ятки духовної культури, тому вже в першому Статуті товариства говориться про необхідність фіксування фольклорних пам'яток, звичаїв, обрядів тощо⁹. По-друге, збережені й опубліковані товариством археографічні джерела дають багато цінних відомостей стосовно заселення краю різними етнічними групами, етапів етнічної історії різних народів, етногенезу деяких етнічних груп. На сторінках «Записок ОТІС» друкують спогади мандрівників різних часів, в яких трапляються описи зовнішності, звичаїв, одягу, житла населення краю. По-третє, у статистичних відомостях є важливий матеріал щодо етнічного складу регіону, чисельності, занять, віросповідання тощо.

Так, уже перший том «Записок ОТІС» містить суто етнографічний матеріал про весільні звичаї населення Бессарабії, історію та культуру різноетнічного грецького населення — маріупольських і балаклавських греків, а також

фольклорний матеріал про Перекоп і виникнення Вірменського базару на півночі Кримського півострова¹⁰. У рамках археографічної роботи членами ОТІС було порушено питання історії, релігії та культури кримських караїмів. Ще в 1839 р. товариство доручило А. Фірковичу (на той час — вчителю караїмського училища в Євпаторії, згодом — відомому збирачеві давніх рукописів) пошук документів із караїмської історії. До музею товариства А. Фірковичем передано 51 рукопис, знайдений у 1839 р. в генізах караїмських кенас¹¹.

У 40–60-і рр. ХІХ ст. спостерігається відчутний вплив діяльності Російського географічного товариства (РГТ) на розвиток етнографічних досліджень. Етнографічне відділення РГТ здійснювало збирання фольклорно-етнографічних матеріалів у межах усієї Російської імперії двома шляхами: експедиційні поїздки та формування мережі кореспондентів із місцевої інтелігенції. На Півдні за програмами РГТ проводили етнографічне та лінгвістичне дослідження маріупольських греків, болгар, кримських татар, українців¹². Етнографічні дослідження на місцях за чітко сформульованими питаннями програм, створених під керівництвом офіційної установи, сприяли піднесенню етнографічної науки на більш високий рівень.

У післяреформений період в умовах загальної демократизації імперії складаються сприятливі умови для розвитку етнографічної думки. Наприкінці 60 — на поч. 90-х років ХІХ ст. спостерігається активізація народознавчого напрямку в діяльності існуючих наукових товариств, молодих установ (університетів); створюються нові наукові товариства; з'являються загальні праці з етнографії населення краю; частіше організуються місцевими та столичними установами етнографічні й фольклорно-лінгвістичні експедиції.

Важливою подією, що вплинула на становлення етнографічного музейництва, стала Всеросійська етнографічна виставка 1867 р. Населення Новоросійського краю було представлено колекціями з Криму та Маріуполь-

ської округи Катеринославської губернії¹³. Незважаючи на те, що традиційно-побутова культура населення Новоросійського краю була представлена незначним числом експонатів порівняно до інших частин імперії (що можна пояснити неготовністю провінційної інтелігенції краю до участі в проєктах такого масштабу і слабким інтересом до етнографії місцевого населення), виставка сприяла посиленню інтересу до предмета і стала зразком етнографічного колекціонування на науковій основі завдяки розробленим програмам збору та опису етнографічних експонатів.

Чільне місце в цей час посідає етнографічний напрям у діяльності ОТІС. «Записки ОТІС» усе більше статей і матеріалів присвячують історії та культурі поліетнічного населення краю. Під впливом програм і анкет Російського географічного товариства ОТІС підготувало свої програми для опису традиційно-побутової культури «інородців Новоросійського краю», що були розіслані по адміністраціях народних училищ Одеського учбового округу. М. Араджіоні, сучасною дослідницею історії й етнографії маріупольських греків, у різних архівах були виявлені кілька рукописів з етнографічного опису грецького населення Маріупольського повіту, які вона вважає відповідями деяких місцевих учителів на програми ОТІС¹⁴.

Цінні матеріали щодо етнічного складу населення регіону, етнографічні замальовки зустрічаються в друкованих виданнях статистичних комітетів. Засновані ще в 30-х роках XIX ст., губернські статистичні комітети (далі — ГСК) створили передумови для залучення провінційної інтелігенції до наукових досліджень. На той час предмет статистики набув широкого тлумачення, завдяки чому діяльність ГСК не обмежувалася складанням суто статистичних матеріалів. Одним з обов'язків, що були покладені на ГСК, стала публікація дослідницьких матеріалів.

Найціннішими історичними документами, що залишили нам ГСК, є «Пам'ятні книжки губерній» — щорічні довідкові видання, які містили важливу інформацію за певий рік. Ма-

теріали, надруковані в «Пам'ятних книжках», дозволяють відтворити картину повсякденного життя губерній, отримати відомості про склад, заняття, побут, їх населення, економіку того чи іншого краю впродовж чотирьох—шести десятиліть XIX ст. Наприклад, «Памятная книжка Таврической губернии на 1867 год» містить історико-краєзнавчі матеріали: статтю А. Скальковського «Ногайські колонії в Криму», «Історико-статистичний опис міст» та ін.

Становленню етнографії та етнографічного музейництва сприяли Археологічні з'їзди, що проводилися Імператорським археологічним товариством (Москва) у різних частинах Російської імперії, в тому числі у Києві, Харкові, Чернігові. Велика заслуга в розробці наукових принципів збирання етнографічних експонатів, вивченні різних питань побуту населення краю і, що було новим, у дослідженні етнокультурних взаємовпливів належить М. Сумцову, який підготував низку документів до XII Археологічного з'їзду, що відбувся у Харкові в 1902 р. До з'їзду було організовано виставку, на якій уперше в Україні поряд з історичними й археологічними знахідками окремо експонувалися етнографічні предмети, зібрані за спеціальною «Програмою», в тому числі й у північних повітах Таврії¹⁵.

Підготовка до виставки етнографічних матеріалів здійснювалася шляхом експедиційних виїздів у різні повіти. Це свідчить про науковий підхід до створення виставки. Важливо, що на з'їзді в Харкові була заявлена етнографічна тематика не тільки Слобідської України, а й Півдня. Доповідь О. Музиченко «Спостереження за народною творчістю кримських болгар» базувалася на польових дослідженнях автора в с. Кішлав Феодосійського повіту. У доповіді Д. Державіна «Етнографічні умови розвитку болгарських колоній в Бердянському повіті Таврійської губернії» розглядалося широке коло питань традиційно-побутової культури болгарського населення Півдня України.

Однак особливе значення для етнографічних досліджень і зростання наукового інтересу до етнографічного колекціонування на Півдні

України мав XIII Археологічний з'їзд в Катеринославі. У центрі наукових студій XIII з'їзду була територія степової України та етнокультура українського, німецького, грецького, болгарського, вірменського населення. Особливу увагу було приділено питанням етнокультурних взаємовпливів різних етнічних груп на іноетнічне населення¹⁶.

Наприкінці XIX ст. на Півдні України організовують нові наукові товариства — Кримський гірський клуб (1890 р., Одеса, далі — КГК) і Таврійська вчена архівна комісія (1887, Сімферополь, далі — ТВАК), з діяльністю яких пов'язані важливі етнографічні дослідження й створення перших музейних осередків з етнографічними колекціями.

ТВАК упродовж піввіку (1887–1931 рр.) розробляла питання історії Криму, його народів, охорони й використання численних історичних і культурних пам'яток. Спочатку перед ТВАК, як і перед іншими архівними комісіями, стояли тільки завдання створення й вивчення архівів. Але пізніше ТВАК значно розширила коло своїх завдань, серед яких етнографічні й фольклористичні дослідження посідали чільне місце.

Дослідник С. Філімонов встановив за архівними й опублікованими матеріалами, що чисельність ТВАК — ТТІАЕ (Таврійське товариство історії, археології та етнографії) сягала 300 осіб, серед яких були також етнографи, фольклористи, музейні працівники¹⁷.

Музейний напрям у діяльності ТВАК набуває актуальності на початку XX ст. Одним із найголовніших завдань Товариства було збереження пам'яток історії та культури, що швидкими темпами руйнувало місцеве населення. Саме з пам'яткоохоронною діяльністю ТВАК пов'язане заснування двох музеїв у Криму — Сімферопольського Музею старожитностей (1889 р.) та Бахчисарайського як відділення Сімферопольського (1897)¹⁸. Музеї були створені для зберігання історичних реліквій та самого Бахчисарайського палацу як пам'ятки історії та архітектури. Основу колекцій Музею старожитностей в Сімферополі склали археологічні артефакти. За наказом

Імператорської археологічної комісії з фондів Керченського музею було передано 90 дублікатів і кілька оригіналів¹⁹. У першому десятиріччі XX ст. етнографічних матеріалів у фондах Сімферопольського музею було небагато, і їх надходження мало стихійний характер. Так, Сімферопольська чоловіча гімназія передала в Музей старожитностей симало предметів, у тому числі 356 різних предметів з історії стародавностей та етнографії Криму²⁰.

За іншою концепцією створювався Бахчисарайський музей. Від самого початку його розбудовували як історико-археологічний і етнографічний музей. Основу фондів складала колекція предметів історії та побуту кримських татар, а пожертвування становили основне джерело поповнення фондів. Наприклад, у звітних документах Бахчисарайського палацу-музею датою створення осередку вказуються 1900–1908 рр., коли комісією акад. Н. Кондакова було зібрано історичну колекцію з 186 предметів для художньо-історичної реставрації колишньої резиденції кримських ханів²¹. Музеї ТВАК, започатковані наприкінці XIX ст., у наступні історичні періоди відіграватимуть важливу роль в етнографічному музейництві Півдня України.

Вагомим внеском у становлення музейництва загалом і етнографічного в тому числі, стала діяльність Кримського гірського клубу (з 1902 р. — Кримсько-Кавказький гірський клуб). КГКК виник в Одесі у 1890 р. Засновниками й діячами Клубу були відомі вчені, лікарі, юристи, дослідники Криму. Незважаючи на природничо-науковий напрям діяльності КГКК, саме його членам належить ініціатива побудови «Кримської виставки» і створення в Ялті та Одесі музеїв, в яких окреме місце було відведено етнографії.

Кримська виставка, що експонувалася в Одесі восени 1893 р., головною метою мала показати природу, археологічну, історичну та етнографічну спадщину населення Криму, рівень господарського розвитку краю. У «Записках Кримського гірського клубу» було опубліковано «Програму Кримської виставки»,

що передбачала і антрополого-етнографічний розділ. У ньому планувалося показати зразки народного одягу, предмети побуту, моделі й малюнки різних типів жител, твори, в яких було б відбито різні антропологічні типи населення півострова²².

Кримська виставка 1893 р. показала, що етнографічні дослідження Кримського півострова на той час в основному були зосереджені навколо культури та побуту кримськотатарського населення, а також кримських караїмів. На виставці експонувалися предмети саме цих етнічних груп. Тенденція дослідження, колекціонування й експонування предметів традиційно-побутової культури т. зв. «етнічних меншин» в етнографічному музейництві Півдня буде зберігатися до середини 40-х років ХХ ст.

На цій виставці для експонування кримськотатарської та караїмської колекцій, користуючись сучасною музеологічною термінологією, було застосовано ансамблевий метод побудови музейної експозиції. Саме цей метод стане домінуючим у 20-і роки ХХ ст. в етнографічних експозиціях Півдня України, тоді як, наприклад, для показу археологічних знахідок був поширений колекційний метод. На Кримській виставці 1893 р. в етнографічному відділі було представлено комплекси (ансамблі) інтер'єрів кримськотатарського дому (підготовлено М. Ферсман і Н. Успенською) і караїмської кімнати (експонати зібрані Р. Ісакович)²³. В інтер'єрах знаходилися манекени в народних костюмах і була відтворена побутова обстановка за допомогою виробів бахчисарайських ремісників.

Кримська виставка 1893 р. була першою на Півдні України виставкою, що містила етнографічний матеріал. На думку організаторів, вона мала просвітницький напрям — познайомити широкі верстви населення з природними, історичними й етнографічними особливостями Кримського півострова. Треба підкреслити той факт, що збирання експонатів для виставки здійснювали за чіткою програмою, розробленою правлінням ККГК. Виставка надала

місцевій інтелігенції досвід у комплектуванні етнографічних збірок і поставила питання про необхідність створення регіонального музею.

Спроби відкриття таких музеїв були здійснені правлінням ККГК наприкінці ХІХ ст. Перший в регіоні музей комплексного характеру був створений Ялтинським відділенням ККГК у жовтні 1892 р. Але етнографічний відділ виник у музеї тільки в 1913 р. Одночасно було ухвалено рішення про заснування музею Кримського гірського клубу в Одесі (у квітні 1899 р.). Передбачалося створення в музеї десяти відділів, серед яких — відділи етнографії та фабричної, а також ремісничої промисловості. Але до 1912 р. суттєвих змін в етнографічному музейному напрямі діяльності ККГК не відбувалося.

Активізація наукової та музейної роботи народознавчого напрямку музеями ККГК та Ялтинського відділення припадає на 1910-і рр. У вересні 1913 р. до музею ККГК в Одесі надійшли зразки караїмського одягу від С. Безикевича та предмети вірменського побуту від С. Григор'янца. У звіті 1915 р. відзначалося, що етнографічна та художня секції містять 2242 експонати, що характеризують традиційно-побутову культуру народів Криму та Кавказу: музичні інструменти, знаряддя праці, посуд, деталі національного одягу²⁴.

Музейна секція при Ялтинському відділенні ККГК, зважаючи на важливість дослідження традиційної культури населення півострова, пропонувала організувати етнографічну секцію. Секція протягом 1915–1920 рр. проводила роботу у двох напрямках: дослідження побуту й фольклору населення Криму, насамперед кримських татар, а також збір етнографічних експонатів для поповнення фондів Ялтинського музею та перебудови експозиції. Членами секції велися польові щоденники, що були втрачені в середині ХХ ст.²⁵

Музейна діяльність ККГК в галузі етнографії свідчить про новий етап у розвитку музейництва загалом і етнографічного, зокрема. Формування етнографічних музейних фондів було поставлено на наукову основу, виставково-

експозиційна діяльність музею мала не тільки науковий і пам'яткоохоронний, а й освітнянський характер. Музеї ККГК стали не тільки «храмами науки» та «сховищами історичних і культурних цінностей», а й публічними установами, що орієнтувалися на глядача, туриста, екскурсанта.

Хоча перші музеї виникли на Півдні ще на початку XIX ст., цілеспрямоване етнографічне колекціонування почалося тут пізніше, ніж в інших регіонах, а саме наприкінці XIX — на початку XX ст.

У XIX ст. основна роль у створенні й діяльності музеїв належала науковим товариствам, які були громадськими організаціями. У той час ще не існувало законодавства та органів державного регулювання музейної справи. Тому виникнення й функціонування музеїв залежало від діяльності окремих осіб і наукових товариств.

У зазначений період домінує стихійне поповнення фондів музеїв експонатами, частіше за рахунок приватних пожертвувань. Але проявляється інтерес і до наукових принципів формування етнографічного колекційного фонду, а також до стаціонарного дослідження етнокультурної спадщини населення Півдня України. Головною рисою етнографічного музейництва Півдня України стала спеціалізація на збиранні, зберіганні й пропагуванні традиційно-побутової культури різноманітних етнічних груп України.

Наприкінці XIX ст. музеї стають важливими, авторитетними інституціями, що виконують не тільки пам'яткоохоронну, а й науково-дослідницьку та освітнянську функції.

У 1910-х рр. ідея створення саме етнографічного музею в регіоні набула особливої актуальності. Логічний розвиток музейної справи й етнологічної науки привів до виникнення в 1920-х рр. мережі етнографічних і «національних музеїв» на Півдні України.

¹Разгон А. Этнографические музеи в России (1861–1917) // Очерки истории музейного дела в России. — М., 1961. — Вып. III. — С. 231–268.

²Скрипник Г. Етнографічні музеї України. Становлення і розвиток. — К., 1989.

³Григорьева Л. История изучения этнических культур и развитие музейной этнографии Крыма (40-е гг. XIX — нач. XXI вв.): Дис ... канд. ист. наук: 17.00.08 / Киевский национальный университет культуры и искусств. — К., 2006.

⁴Непомнящий А. Музейное дело в Крыму и его старатели (XIX — начало XX вв.). Библиографическое исследование. — Симферополь, 2000.

⁵Разгон А. Зазнач. праця. — С. 268; Скрипник Г. Зазнач. праця. — С. 11.

⁶Боровский М. Исторический обзор пятидесятилетней деятельности Императорского общества сельского хозяйства Южной России с 1828 по 1878 гг. — О., 1873. — С. 29–30.

⁷Систематический указатель статей, заметок, протоколов, отчетов и прочее, помещенных в «Листках» и «Записках» Императорского общества сельского хозяйства Южной России с 1830 по 1894 гг. — О., 1895.

⁸Боровский М. Зазнач. праця. — С. 86.

⁹Устав ООИД // Записки Одесского общества истории и древностей (далі — ЗООИД). — О., 1844. — Т. 1. — С. 572–573.

¹⁰ЗООИД. — О., 1844. — Т. 1.

¹¹Махневич И. О еврейских манускриптах, хранящихся в музее Одесского общества истории и древностей // ЗООИД. — О., 1848. — Т. 2. — С. 47–77.

¹²Араджиони М. Греки Крыма и Приазовья: История изучения и историография этнической истории и культуры (80-е гг. XVIII в. — 90-е гг. XX в.). — Симферополь, 1999. — С. 14; Розуменко Ю. Етнографічне вивчення Півдня України в XIX ст. (На матеріалах архіву Географічного товариства СРСР) // НТЕ. — 1985. — № 4. — С. 38.

¹³Этнографическая выставка 1867 года Императорского общества любителей естествознания, антропологии и этнографии, состоящего при Императорском Московском университете. — М., 1878. — С. 46, 65–67.

¹⁴Араджиони М. Зазнач. праця. — С. 15–16.

¹⁵Программа для собирания этнографических предметов к выставке на предстоящем в 1902 г. в г. Харьковке XII Археологическом съезде.

¹⁶Редин Е. Обзор трудов XIII Археологического съезда в Екатеринославе. — С.Пб, 1906. — С. 6, 21; Правила XIII Археологического съезда в Екатеринославе в 1905 г. и протоколы заседаний Предварительного комитета 4–6 января 1903. — М., 1903. — С. 44, 47.

¹⁷Филимонов С. Хранители исторической памяти Крыма. — Симферополь, 1996. — С. 19.

¹⁸Непомнящий А. Зазнач. праця. — С. 254, 269.

¹⁹Малышев Д. Пути формирования фондов Музеев древностей Крыма (1811–1920) // Культура на-

родов Причерноморья. — Симферополь, 2001. — № 25. — С. 153.

²⁰ Григорьева Л. Зазнач. праця. — С. 60.

²¹ Государственный исторический музей. Отдел письменных источников — Ф. 54, д. 1002, л. 5, 116.

²² Циркуляр об устройстве выставки в Крымском горном Клубе // Записки Крымского горного клуба. — О., 1893. — № 3. — С. 11–15.

²³ С. И. Описание выставки Крымского горного клуба: два слова о караимах по поводу караимской комнаты г-жи Р.С. Исакович // Записки Крымского горного клуба. — О., 1895. — № 7–8. — С. 31–32.

²⁴ Григорьева Л. Зазнач. праця. — С. 54.

²⁵ Непомнящий А. Зазнач. праця. — С. 244.

The article is dedicated to the problem of the ethnographic research foundation in the South Ukraine in the 19th century as well as the process of ethnographic museums formation from the generation of ethnographic monuments collection to creation of the first museum centers of ethnographic type. By the example of the activity of museums of the 19th century and the beginning of the 20th century in Odesa oblast and the Crimea the author determines regional peculiarities of museum ethnography in Novorosiysky krai.

ОЙКОНІМИ СУМЩИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ВИВЧЕННЯ КРАЮ

Наталія ЛИТВИНЧУК

Специфічним виявом етнічної і культурної історії українців Сумської області є місцеві ойконіми — географічні назви міст, сіл, селищ, хуторів. Вони становлять важливе інформативне джерело історико-етнографічного вивчення регіону. Одні з них відображають форми колишнього територіального устрою, інші — етнонаціональний чи соціальний склад населення, ще інші вказують на їх тісний зв'язок із фізико-географічними особливостями певної місцини, із формами традиційної народної архітектури, різновидами поширених у минулому промислів та ремесел тощо.

В Україні на сучасному етапі ойконіми як складову частину топонімії широко досліджують у мовознавстві, історії, географії. Ще 1886 р. М. Сумцов у спеціальній праці «Малорусская географическая номенклатура» підкреслював, що українські назви населених пунктів та легенди про їх походження необхідно вивчати в тісному зв'язку з історією та побутом народу¹. По суті, це була перша спроба певним чином класифікувати назви населених пунктів України. Зокрема, географічні назви антропонімічного походження він поділяє на декілька груп: ті, що виникли від імені пер-

шого жителя; ті, які походили від сімейного прізвиська; а також назви, що склалися з двох власних імен — чоловічого та жіночого; з урахуванням звання поміщиків, імен видатних державних діячів, або викликані історичними подіями. Крім того, — назви сіл за імям церкви чи святого та такі, що походять від виробничої специфіки розташованого поряд заводу, фабрики чи місцевого кустарного промислу. Рідко, на його думку, траплялися назви, які вказували на зовнішній вигляд, колір ґрунту, кількість хат, поділ села на частини та давність його заселення. Натомість було багато населених пунктів, що отримали свою назву від курганів, могил, садів, лісів, тварин тощо².

У ближньому зарубіжжі початок етнографічного вивчення власних назв — топонімів, антропонімів, етнонімів, космонімів, зоонімів — покладено виданням збірників «Этнография имен» (1971)³, «Этническая ономастика» (1984)⁴, де російські вчені окреслюють профільні проблеми ономастики, досліджують народознавчі аспекти власних назв багатьох країн та народів. У цьому зв'язку були створені спеціальні ономастичні групи при Інституті ет-